

7. Спасибо-Фатеева І. В. Об'єкти права власності: напрями модернізації права України // Право власності: європейський досвід та українські реалії : зб. доп. і матеріалів міжнар. конф. (м. Київ, 22–23 жовт. 2015 р.). Київ : ВАІТЕ, 2015. С. 79.

Одержано 03.04.2018

УДК 347.4

Ірина Віталіївна Давидова,

доцент кафедри цивільного права

Національного університету «Одеська юридична академія»,

кандидат юридичних наук, доцент

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ СУБ'ЄКТНОГО СКЛАДУ ПРАВочИНІВ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Враховуючи реалії сьогодення, зокрема, процеси інформатизації, впровадження інформаційних технологій в повсякденне життя пересічного громадянина постає питання і про визначення кола суб'єктного складу правочинів, можливості його розширення та вирішення проблем, які виникають внаслідок розвитку інформаційного суспільства, як такого.

В сформованій віртуальній реальності (яка постійно розширюється) формується і віртуальна ідентичність суб'єкта, а також так звана «віртуальна спільнота». Отже, глобалізація, віртуалізація суспільства формують нову культуру, інформаційну та віртуальну.

Разом з тим, особливістю, яка впливає на формування моральної сфери у віртуальній реальності (в якій сьогодні особи проводять більшу частину часу) є фактична відсутність прив'язки контенту до моральних законів, моральних норм спільного існування людей, що зумовлено анонімністю та повною свободою від будь-яких обмежень інтернет-середовища [1, с. 168].

В умовах розвитку інформаційного суспільства ми спостерігаємо розширення традиційного кола суб'єктів цивільних правовідносин (а отже, і суб'єктного складу правочинів) за рахунок так званих «віртуальних суб'єктів».

Згідно діючого цивільного законодавства України учасниками цивільних відносин, зокрема і суб'єктами при вчиненні правочинів можуть бути: фізичні особи (громадяни України, іноземці і особи без громадянства, які користуються однаковими з громадянами України майновими і особистими немайновими правами за винятками, встановленими у законі), юридичні особи (вітчизняні, іноземні, спільні, вітчизняні з іноземними інвестиціями тощо), суб'єкти публічного права.

Необхідною умовою дійсності правочину, вчиненого особою, є наявність у неї цивільної правосуб'єктності, яка складається з правоздатності (здатність суб'єкта мати цивільні права і обов'язки) та дієздатності (здатність суб'єкта своїми діями набувати для себе цивільні права і створювати цивільні обов'язки). Як ми знаємо, з усіх названих вище суб'єктів цивільного права лише у фізичних осіб правоздатність і дієздатність не співпадають у часі, а також їх дієздатність має дещо розширений склад за рахунок тестаментоздатності та сімейної дієздатності.

Розглядаючи питання щодо розширення кола суб'єктів цивільного обігу за рахунок учасників ІТ-сфери («віртуальних осіб, організацій») та врахування особливостей участі у

ньому «традиційних» суб'єктів Є. О. Харитонов пропонує використовувати аналогію права. Також цікавою є пропозиція розширення складу дієздатності таким елементом, як «кібердієздатність» (для фізичних та юридичних осіб) та «кіберздатність» (для суб'єктів публічного права, за умови якщо вони виступають учасниками цивільних відносин у ІТ-сфері) [2, с. 149–150]. Дані твердження в повній мірі можуть бути застосовані і щодо суб'єктного складу правочинів і є цікавими для подальшого дослідження.

Зокрема, під «кібердієздатністю» пропонується розуміти здатність бути активним учасником відносин у ІТ-сфері (укладати договори як користувач, бути учасником соціальних мереж, приймати участь в інтерактивних акціях тощо). Відмінність від правочиноздатності тут вбачається в тому, що «кібердієздатність» може реалізовуватися за допомогою не лише правочинів, а й юридичних вчинків).

Враховуючи, що більшість відносин (в тому числі і цивільних) переносяться у цифрове середовище (де найбільшу частку займає інтернет-середовище), на практиці виникають проблеми щодо визначення правового становища учасників таких відносин, зокрема, це: неможливість встановлення місцезнаходження сторін, підтвердження обсягу їх дієздатності (якщо мова йде про фізичних осіб), залежність відносин між учасниками Інтернету від відносин з інформаційними провайдерами.

Особливістю цифрового середовища є те, що немає можливості достовірно ідентифікувати учасника (суб'єкта) відносин, за винятком випадків його прямого волевиявлення або сутності конкретних відносин (наприклад, при використанні електронного цифрового підпису).

О. І. Харитонova та Є. О. Харитонов виділяють три групи суб'єктів, які діють в Інтернеті (учасників «інтернет-правовідносин»): 1) оператори і провайдери телекомунікацій, які забезпечують саме функціонування мережі як інформаційної системи, їх діяльність охоплює; 2) виробники, власники та розповсюджувачі інформації та інформаційних ресурсів, тобто суб'єкти, які створюють інформаційне наповнення Інтернету; 3) користувачі (споживачі), до яких відносяться особи, які потребують, замовляють або отримують телекомунікаційні послуги для власних потреб. [3, с. 172–173; 4, с. 150–255]

Стрімкий розвиток інтернет-середовища, створює очевидні труднощі, які будуть виникати в процесі морального життя особистості; 1) в ситуаціях, коли віртуальна реальність є основною життєвою реальністю, в якій особа шукає ідеали для самоідентифікації, не формуються причинні схеми, що визначають статус особистості як суб'єкта моральних дій; 2), необмежена свобода дій у віртуальній реальності створює ілюзію всездозволеності, яка часто переноситься на поведінку в реальному житті; 3) транзитна ідентичність не забезпечує самототожності особистості в часі, що загрожує психічними розладами; 4) існування у віртуальній реальності часто направлено на порушення будь-яких норм, в тому числі і моральних, що фактично деформує свідомість, позбавляє її чутливості у процесі морального вибору. [1, с. 169]

Зокрема, на практиці можуть виникати проблеми з неясним або ж піратським контентом, розповсюдженням аморальної, провокаційної, неправдивої інформації, наданням послуг та укладенням договорів, які прямо заборонені діючим законодавством, доступу до Інтернету психічно хворих або ж недієздатних осіб, які можуть використати доступну інформацію з шкідливими наслідками (як для себе, так і для суспільства) і т. п.

Правовідносини у сфері інформаційних технологій можна характеризувати як правовідносини, які виникають між різними учасниками з приводу набуття, здійснення та захисту прав інтелектуальної власності, права на інформацію та інших прав у цифровому середовищі (електронна комерція тощо).

Такі правовідносини є як абсолютними (правоволоділець перебуває у правовідносинах з «усіма і кожним», які зобов'язані не порушувати його право), так і відносними (їх учасники конкретно визначені, наприклад, електронні правочини). Їх об'єктами можуть бути як результати інтелектуальної діяльності, так і результати робіт, послуги (зокрема, телекомунікаційні). Змістом правовідносин є взаємні права та обов'язки їх учасників.

Л. Л. Тарасенко наводить окремі види правовідносин, які виникають між учасниками у цифровому середовищі, зокрема, це відносини між: замовником веб-сайту і його розробником; розробником веб-сайту та його працівниками (або іншими залученими особами, які виконують роботу на основі цивільно-правового чи трудового договору); співавторами – розробниками сайту; власником веб-сайту (реєстрантом) і реєстратором, реєстратором та адміністратором доменного простору, адміністраторами доменного простору мережі Інтернет першого і другого рівня; власником веб-сайту і хостинг-провайдером; власником веб-сайту і власниками веб-сторінок; власником веб-сайту і авторами інформаційних матеріалів, які розміщено на сайті, володільцями прав на інші об'єкти інтелектуальної власності, які використовуються в межах веб-сайту; користувачем Інтернету і власником веб-сайту та авторами інформаційних матеріалів, володільцями прав на інші об'єкти права інтелектуальної власності, які використовуються в межах веб-сайту; користувачем Інтернету та провайдером (оператором) надання телекомунікаційних послуг; учасниками відносин електронної комерції [5, с. 87–93]. Наведений перелік не є вичерпним та свідчить про велику кількість правовідносин, які не завжди або ж в неповному обсязі врегульовані законодавством (враховуючи специфіку саме цифрового середовища).

Що стосується питання розширення кола суб'єктів правовідносин (зокрема, і правочинів) на «більша далеку» перспективу, то в літературі можна зустріти твердження, що з часом суб'єктами права (а отже, і правочинів) будуть визнані роботи, оснащені штучним інтелектом. Дане питання, як на наш погляд, є досить цікавим і потребує окремого ґрунтовного наукового дослідження.

Список бібліографічних посилань

1. Гарасимів Т. З. Регуляція поведінки особи у віртуальному середовищі. *ІТ право: проблеми і перспективи розвитку в Україні*. Львів, 2016. С. 167–169.
2. Харитонов Є. О. Правосуб'єктність учасників ІТ-відносин // *ІТ-право: теорія та практика* : навч. посіб. / за заг. ред. Є. О. Харитонova, О. І. Харитонової. Одеса : Фенікс, 2017. С. 143–150.
3. Проблемні питання визначення правової природи і структури правовідносин інтелектуальної власності, що виникають у мережі Інтернет / Харитонova О. І., Ульянова Г. О., Кирилюк А. В., Симонян Ю. Ю., Бааджи Н. П., Позова Д. Д., Григор'янц Г. І., Бурова Л. І., Мартинюк І. В. // *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. Одеса, 2015. Т. 17. С. 159–200.
4. Суб'єкти інтернет-відносин // *ІТ-право: теорія та практика* : навч. посіб. / за заг. ред. Є. О. Харитонova, О. І. Харитонової. Одеса : Фенікс, 2017. С. 150–155.
5. Тарасенко Л. Л. Суб'єкти правовідносин у цифровому середовищі. *Часопис цивілістики*. 2017. Вип. 26. С. 87–92.

Одержано 12.03.2018